

USPOMENE NA GJURU SZABOA

Drugog svibnja ove godine navršila se 21 godina otkako je umro historik Zagreba, istraživač i čuvar kulturnoumjetničkih spomenika Hrvatske i nekad popularni publicista prof. Gjuro Szabo. Za svoga života on je bio veoma poznata ličnost koja je sve svoje sposobnosti uložila u predani rad na israživanju, čuvanju i obrani vrijednih naših starina i spomenika kulture. I nove se generacije zanimaju i traže njegove knjige i radnje razasute po časopisima i dnevnicima onoga doba. Prof. dr. Anđelka Horvat prikupila je dosad 235 njegovih radova. Knjige su mu: »Sredovječni gradovi Hrvatske i Slavonije«, »Kroz Hrvatsko zagorje«, »Knjiga o starom Zagrebu« i »Stari Zagreb« (s mnogobrojnim fotografijama i umjetničkim slikama).

Jedan moj rođak, koji se preselio iz Zagreba u Hrvatsko primorje, zamolio me da mu nabavim knjigu Gjuro Szaboa »Stari Zagreb«, koju je bila izdala bivša zagrebačka knjižara Vasić i Horvat (početkom godine 1941), da bi malo — kako mi piše — stišao svoju nostalgiju za Zagrebom. Obišao sam zagrebačke knjižare da bih udovoljio želji rođaka; ali dobio sam odgovor da je i novo izdanje »Starog Zagreba« bilo učas rasprodano. Prije nekoliko dana posjetio me je jedan mladi novinar i upitao me da li bih mu htio prodati svoju knjigu »Stari Zagreb«, jer da je želi imati a nigdje je ne može nabaviti. Rekoh mu da se dok živim nikako ne želim rastati s tom knjigom.

Spomenut ću još nešto. Jedan drug iz naše organizacije Socijalističkog saveza radnog naroda, koji je veliki poštovalac pok. historičara Gjuro Szaboa, zamolio me da bih u kojoj našoj novini podsjetio gradsku komisiju za imenovanje novih ulica, da bi dala jednoj zagrebačkoj ulici ime historika Gjuro Szaboa. Kazao sam mu, da sam na zboru birača već jednom prilikom iznio takav prijedlog, ali da ne znam hoće li biti prihvaćen.

Dok sam radio kao gradski reporter u redakciji bivših »Novosti«, često sam posjećivao Gjuro Szaboa. Tada je on upravljao Muzejom grada Zagreba koji je bio smješten u umjetničkom paviljonu na Tomislavom trgu. Dobro ga se sjećam. Bio je mršav, veoma temperamentan čovjek, oštar kritičar i polemikar. Razljučen u razgovoru nije birao izraze. U publicističkoj djelatnosti pisao je živo, često sa subjektivnim pogledom ne samo na kulturnohistorijske spomenike nego i na suvremene događaje, kulturna i politička zbivanja, ljude i prilike. Rado mi je davao zamoljene podatke i informacije, ali me je ujedno upozoravao da me čeka žestoka »tuča« psovki, a i — noga, ako podatke koje mi je dao namjerno iskrivim.

Jednom prilikom poklonio mi je prof. Szabo šesti svezak edicije Muzeja grada Zagreba, koju je on uređivao. Taj svezak je bio poseban otisak iz »Narodne starine« pod naslovom »Gjuro Szabo: Knjiga o starom Zagrebu« (god. 1930). Na sedmoj stranici ove knjige on mi je svojom rukom potcrtao crvenom olovkom ovaj stavak: **»Za osam stotina godina zajedničkog života nisu zapazili, da je otajstvena sila u zemlji između Save i Drave, koju nisu mogli slomiti«**. Običnom olovkom zatim je precrtao tri zadnje riječi »nisu mogli slomiti« i rekao mi da je ove riječi zapravo napisao cenzor, a ne on. Njegove riječi da su glasile: **»nikad nitko nije mogao trajno slomiti«**. I svojom rukom je nadodao: **»O cenzore! Glupane! Al imaš nos!«**

Prigodom pedesetogodišnjice opstanka Muzeja grada Zagreba (godine 1907), kojem je prof. Szabo bio ravnatelj od godine 1928. do svoje smrti 2. svibnja 1943, izašla je godine 1957. prva knjiga novog izdanja Muzeja grada Zagreba pod naslovom »Iz starog i novog Zagreba, sa svrhom da današnji muzej ispuni svoje naučne i prosvjetne zadatke i da tako dade svoj prilog daljnjem otkrivanju i upoznavanju ekonomske, socijalne, političke, kulturne i umjetničke prošlosti Zagreba, jednog od prvih i najjačih pokretača, pobornika i žarišta naprednih ideja u našoj zemlji. U toj se knjizi prof. dr. Anđelka Horvat, poznata po svojim djelima o povijesti historijsko-umjetničkih spomenika, toplo osvrnula na plodni rad prof. Szaboa. Napomenula je, da je za staru generaciju Zagrepčana to ime u neku ruku bilo sinonim za čuvanje naših starina. »Proteklo je niz godina — piše prof. dr. Horvat — što prof. Szaboa nema u našoj sredini, a još se pamti kakvom se žestinom beskompromisno zalagao za svoja načela. Još je živo u našem sjećanju kako se oštro borio i s jačim protivnicima kad je trebalo ustati na obranu naših kulturnih dobara. On se je žarkim temperamentom uklapao u rad; i kad je trebalo blatnim i prašnim putevima istra-

živati na terenu; i kad se trebalo verati do teško pristupačnih zamkova, i kad je trebalo nasrnuti na one koji su nagrdivali slikovite ambijente Zagreba ili naših drevnih mjesta pri moru; i kad je trebalo prikupljati dokumentarnu ili muzejsku građu. Vođen je bio strašću sakupljača koji ne poznaje zapreka; ili pak kad je smatrao da perom mora uvjeravati odnosno napadati one koji su se negativno odnosili prema spomenicima.«

Szabo je mnogo pisao! U pretežnom dijelu svojih radova bavio se spomenicima sjeverne Hrvatske koje je on uglavnom sagledavao kao dokumente prošlosti. Njegov istraživački rad solidna je baza daljnjih istraživanja povijesti umjetnosti sjevernih hrvatskih krajeva. Osobito je mnogo pisao o Zagrebu i zbivanjima koja su u vezi s našim gradom i koji je zavolio već u osnovnoj školi u kojoj mu je bio učitelj otac A. G. Matoša. Szabo ne bira gdje će pisati kad se radi o stvarima za koje se zalaže. Njegovi publicistički radovi štampani su u različitim novinama i časopisima, pretežnim dijelom u Zagrebu, a neki od njih u Beogradu i Ljubljani. U doba kad nema zakonske podloge za čuvanje spomenika, on iskorištava svaku priliku bez obzira na orijentaciju pojedinih glasila, da probudi interes i ljubav za starine. Kad piše o Zagrebu, i o onome što je u vezi s našim gradom, privlače ga najrazličitije teme.

Među mnoštvom radova koje je Szabo objelodanio ističu se radnje štampane u »Savremeniku« i »Narodnoj starini«. U radnji »Slike grada Zagreba u četiri stoljeća« obrađuje vremensko razdoblje od 16. do sredine 19. stoljeća. U radnji »Knjiga o starom Zagrebu« obrađuje vrijeme od godine 1850. do 1903. pa tako obuhvaća i razdoblje kad se nakon potresa (godine 1880.) Zagreb počeo naglo mijenjati. I tko hoće da dozna kako se razvio naš Zagreb, kako se u njemu živilo, gradilo, radovalo i borilo za slobodu i napredak, kako to piše kritika već godine 1930, kad je izašla »Knjiga o starom Zagrebu«, taj i danas mora posegnuti za onim što nam je ostavio prof. Gjuro Szabo. Tu knjigu završava ovako: »Na kraju sam, nestalo je staroga Zagreba. Da, »Knjiga o starom Zagrebu« završena je, ali izreka nije svršena, ide dalje, dok tačku ne stavi Gavriilo Princip! To je trajalo (nakon 1903. godine, kad se je Hrvatska oslobodila bana Khuena) još punih 11 godina da bi počelo golemo razračunavanje. Stari Zagreb se nije dao uništiti, dočekaio je nove dane! — U raspravi »Prilozi za građevnu povijest zagrebačke katedrale« osvrće se prof. Szabo na najznačajniji spomenik grada Zagreba s obzirom na radikalnu restauraciju. U omašnoj knjizi »Stari Zagreb« Szabo esejiistički prati Zagreb od njegova početka do godine 1918, tj. do vremena kad je stari Zagreb bio još najbitniji dio Zagreba.

»Stari Zagreb« posvetio je prof. Szabo uspomeni Branka Šenoae, a to obrazlaže ovako: Ista sila koja nadahnjuje poetu, donosi stvaralačku snagu umjetniku, pa zar je čudo, da je ona romantika »Starog Zagreba« privlačila itekako naše zagrebačke umjetnike?

Prof. Gjuro Szabo rodio se 3. veljače 1875. u Novskoj. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Zagrebu a sveučilište u Beču. Kao nastavnik djelovao je u Senju, Osijeku, Bjelovaru i Zagrebu. Godine 1910. predložio je Tadija Smičiklas banu da profesora Szaboa imenuje za tajnika zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji. Od prvog početka svoje djelatnosti vršio je prof. Szabo odgovorne konzervatorske poslove unutar povjerenstva kao jedini činovnik! 28. prosinca 1919. preuzeo je dužnost u Muzeju za umjetnost i obrt i vršio je do godine 1926. kad je bio penzioniran. Godine 1928. bio je imenovan ravnateljem Muzeja grada Zagreba i tu je dužnost vršio do svoje smrti 2. svibnja 1943. Od 16. svibnja 1936. bio je dopisni član Jugoslaven-ske akademije znanosti i umjetnosti.

Bibliografija profesora Szaboa obuhvaća njegove radnje iz područja pedagogije, lingvistike, toponomastike, povijesti, povijesti umjetnosti, kulturne povijesti, muzeologije i konzervatorstva. Njegov istraživački naučni rad rađen je na temelju izvora autopsije na licu mjesta u neposrednom kontaktu sa spomenicima. Njegova djela, kako naglašuje prof. dr. Anđelka Horvat, imaju svoju korisnu društvenu ulogu i kulturnohistorijsku vrijednost, jer ilustriraju vrijeme i prilike u prošlosti, ilustriraju i čovjeka koji je preko tri decenija izgarao u samoprijegoru i oduševljenju u našoj sredini, smiono se izlažući u zalaganju za naša opća kulturna dobra.

NIKO SMOLČIĆ